

Kazimierz Ewicz, Jan Waliński

Czytelnictwo w mieście Poznaniu

Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
Biblioteka 8, 67-94

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz E w i c z, Jan W a l i ń s k i

CZYTELNICTWO W MIEŚCIE POZNANIU

U w a g i o g ó l n e

Jednym z najważniejszych odcinków działalności biblioteki jest jej kontakt z czytelnikiem, a jakość i ilość świadczeń podstawowym miernikiem pracy bibliotekarzy. Trudno jest dać w krótkim artykule szczegółowy przegląd działalności wszystkich bibliotek poznańskich w tym zakresie. Pewne jednak wybrane dane z niektórych bibliotek pozwolą zobrazować niewątpliwie osiągnięcia poznańskiego środowiska bibliotekarskiego i dadzą podstawę do wytyczenia drogi na najbliższą przyszłość.

B i b l i o t e k i p o w s z e c h n e

Bibliotekarstwo powszechne na terenie miasta posiada długie tradycje, najstarsza bowiem z działających aktualnie na terenie kraju biblioteka powszechna - Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego już od 140 lat jest dostępna dla wszystkich "bez różnicy osób". Tak określał prawo korzystania statut Biblioteki Raczyńskich. To bardzo postępowe jak na wiek XIX sformułowanie nie było i

nie mogło być realizowane w tamtych czasach w nowoczesnym rozumieniu roli biblioteki powszechnej w społeczeństwie. Przeszkodą były warunki społeczno-polityczne i szczupła baza materialna do dyspozycji bibliotekarzy. Również po odzyskaniu niepodległości, w 20-leciu Polski międzywojennej nie zdołano zrealizować podstawowej zasady bibliotekarstwa powszechnego, a mianowicie zaspokojenia potrzeb wszystkich mieszkańców w zakresie czytelnictwa. Nie mógł tej roli spełnić ani prezencyjny, naukowy księgozbiór Biblioteki Raczyńskich, ani niewielkie, słabo zaopatrzone księgozbiory Towarzystwa Czytelń Ludowych czy różnych instytucji i organizacji społecznych. Główną przeszkodą był brak środków materialnych, a także brak odpowiedniego ustawodawstwa państwowego, które zapewniałoby choćby minimalną, najskromniejszą bazę materialną dla działalności bibliotek powszechnych.

Dopiero po zakończeniu II wojny światowej w nowych, zmienionych warunkach jednym z pierwszych aktów ustawodawczych państwa socjalistycznego był dekret o bibliotekach z 17 IV 1946 r., który stworzył realne podstawy dla rozwoju bibliotek wszystkich typów, a w szczególności dla bibliotek powszechnych.

Początki nie były jednak wcale łatwe. W roku 1945 bibliotekarze startowali praktycznie rzecz biorąc od zera. Leżała w gruzach Biblioteka Raczyńskich, uległy zniszczeniu względnie rozproszeniu księgozbiory instytucji i organizacji społecznych, nie było żadnej bazy materialnej ani wzorów organizacyjnych, ponieważ przed wojną nie było

bibliotek powszechnych utrzymywanych przez państwo. Jednak już od pierwszych dni po wyzwoleniu pracownicy dawnej Biblioteki Raczyńskich przystąpili do pracy. Należeli do nich dr Maria Rymarkiewicz, mgr Halina Kurkówna, Józefa Morkowska. Pierwszym dyrektorem Biblioteki został mgr Józef Frieske.

Dzięki niezwykle ofiarnej pracy bibliotekarzy można było uruchomić w lipcu 1945 roku w budynku przy ul. Czerwonej Armii 65 czytelnię, w której udostępniono zgromadzony pośpiesznie księgozbiór, złożony z ocalałych na terenie miasta książek polskich różnej proveniencji oraz nielicznych systematycznie nabywanych publikacji powojennych. W międzyczasie sprowadzono z Obrzycka uratowaną część zbiorów Biblioteki Raczyńskich i udostępniono ją również pracownikom nauki na podstawie zaktualizowanych katalogów drukowanych i ocalałej części inwentarza rękopisów.

W roku 1948 zorganizowano Centralę Bibliotek Ruchomych, która poprzez punkty biblioteczne docierała z książką do mieszkańców peryferii miasta.

W roku 1949 otwarto pierwszą filię biblioteczną przy ul. Głogowskiej. Odtąd sieć biblioteczna rozrastała się coraz bardziej, **ogarniając** swoim wpływem coraz większą liczbę mieszkańców; była (i jest nadal) podstawowym ogniwem organizacyjnym decydującym o rozwoju czytelnictwa i pracy upowszechnieniowej. Rozwój sieci w poszczególnych okresach przedstawiał się następująco:

w roku 1947 - 1 placówka - czytelnia przy ul. Czerwonej Armii 65,

w roku 1950 - 11 placówek filialnych,

" 1957 - 21 " "

" 1967 - 35 " "

w tym bibliobus - z czego 18 filii to placówki obsługujące dorosłych i dzieci, 11 filii to placówki obsługujące wyłącznie dorosłych, 5 filii to placówki wyłącznie dla dzieci. Podstawową formą udostępniania jest wypożyczalnia, ponadto 7 filii posiada czytelnie dla dorosłych, gdzie można korzystać głównie z czasopism bieżących i biblioteki podręcznej, 7 filii posiada czytelnie dla dzieci, gdzie udostępnia się również czasopisma, księgozbiór podręczny oraz wyodrębniony księgozbiór czytelni. 12 placówek dla dorosłych oraz 12 placówek i oddziałów dziecięcych stosuje wolny dostęp do półek. Wszystkie filie, które ze względów lokalowych nie mogą uruchomić czytelni, posiadają tzw. "kąciki czasopism", gdzie czytelnicy korzystają z małego zestawu czasopism bieżących oraz książek z biblioteki podręcznej. Wszystkie filie dla dorosłych posiadają katalogi alfabetyczne i rzeczowe w układzie dziesiętnym. Zależnie od wielkości i warunków lokalowych placówki prowadzą mniej lub więcej rozbudowaną działalność informacyjną stosownie do wytycznych i instruktażu Działu Informacyjno-Bibliograficznego.

Filie dla dzieci udostępniają książki i czasopisma za pośrednictwem 3 podstawowych katalogów: alfabetycznego, rzeczowego oraz tytułowego, ponadto zależnie od możliwości i potrzeb tworzy się różnego rodzaju katalożki zagadnieniowe, często obrazkowe, stanowiące atrakcyjną formę propagandy książek dziecięcych.

Sieć placówek filialnych uzupełnia 104 punktów bibliotecznych zlokalizowanych głównie na terenie zakładów pracy (prawie połowa punktów), komitetów blokowych, hoteli robotniczych, jednostek wojskowych, klubów i świetlic. Punkty korzystają z księgozbioru wymiennego (wymiany następują zależnie od potrzeb w różnych terminach i różnych ilościach) obsługiwane przez aktyw społeczny. Małe osiedla peryferyjne, gdzie brak warunków do założenia filii lub stałego punktu, są obsługiwane przez bibliobus, który posiada obecnie 11 przystanków, z tego 7 na terenie dzielnicy Nowe Miasto.

W przeciwieństwie do omówionych wyżej placówek sieci bibliotecznej, mających na celu zaspokojenie potrzeb czytelnich i dotarcie z książką do wszystkich mieszkańców miasta, "księgozbiór podstawowy" Biblioteki ma na celu zapewnienie najszerszym rzeszom czytelnich łatwego dostępu do książki i czasopisma o charakterze naukowym, przede wszystkim z zakresu nauk społecznych i humanistycznych. Księgozbiór jest udostępniany na miejscu w Czytelni przy ul. Czerwonej Armii 65 za pośrednictwem katalogu alfabetycznego i systematycznego. Z udostępnianiem tego księgozbioru jest bezpośrednio związana praca Działu Informacyjno-Bibliograficznego.

Zbiory specjalne Biblioteki służą przede wszystkim pracownikom nauki i studentom, ponadto stanowią ważny element w pracy upowszechnieniowej.

Omówiona wyżej baza materialna dała podstawę do niezwykle żywiłowego rozwoju czytelnictwa powszechnego na

terenie miasta, zarówno pod względem ilościowym jak też jakościowym.

Rozwój ilościowy obrazują następujące cyfry: w roku 1947 z usług Miejskiej Biblioteki Publicznej korzystało 4431 czytelników, którzy wypożyczyli 21 713 woluminów, w roku 1957 - 37 559 czytelników i 717 226 wypożyczeń, w roku 1967 - 75 375 czytelników i ponad 1 800 000 wypożyczeń. W roku 1967 liczba czytelników wzrosła o ponad 13 000, a liczba wypożyczeń o ponad 240 000 tomów.

Skład socjalny czytelników ulegał w ciągu minionych 20 lat różnym wahaniom i zmianom. Zasadniczą przyczyną był tutaj wzrost liczby mieszkańców, głównie poprzez dopływ ludzi ze wsi oraz migracje wewnętrzne związane z rozwojem budownictwa mieszkaniowego. Jest to zjawisko prawidłowe, niewątpliwie korzystne, przebiegające w podobny sposób nie tylko na terenie całego kraju, ale w zasadzie wszędzie w świecie.

W roku 1967 skład czytelników według wieku przedstawiał się następująco:

dzieci do lat 14	- 25,5%
czytelnicy od 14 lat wzwyż	- 74,5%

W grupie czytelników powyżej lat 14, młodzież od 14-20 lat stanowi 41,2%, - dorośli powyżej 20 lat 58,8%.

Skład zawodowy grupy dorosłych przedstawia się następująco:

robotnicy	- 16,5%
pracownicy umysłowi	- 24,7%
młodzież ucząca się	- 43,2%

niezatrudnieni (głównie emeryci i kobiety niepracujące)	- 14,6%
inni, w tym rolnicy	- 1%

Dzieci i młodzież do lat 20 stanowią obecnie ponad 52% ogółu czytelników, a ogół młodzieży uczącej się (a więc także studenci, którzy przekroczyli dwudziesty rok życia) ponad 57%.

Przy analizie składu zawodowego czytelników nie budzi zastrzeżeń znikoma liczba rolników, natomiast zwraca uwagę stosunkowo niski procent czytających robotników na terenie miasta będącego dużym ośrodkiem przemysłowym. Cyfra ta staje się jednak zrozumiała jeżeli przeanalizuje się strukturę zawodową czytelników bibliotek związkowych, gdzie robotnicy stanowią ponad 51% czytających. Korzystanie z usług biblioteki związkowej jest często wygodniejsze, zwłaszcza na terenie dużych zakładów, gdzie za pośrednictwem księgonosza książka dociera do stanowisk pracy. Jest to ogromne ułatwienie dla dojeżdżających bądź spoza miasta, bądź z dalekich ośrodków peryferyjnych.

W roku 1967 Miejska Biblioteka Publiczna objęła swoją działalnością ponad 16% ogólnej liczby mieszkańców. Wskaźnik ten jest wciąż jeszcze niższy od przeciętnego ogólnopolskiego, jednak trudno stosować tutaj jakąkolwiek skalę porównawczą w stosunku do innych jednostek administracyjnych ze względu na odmienność i zróżnicowanie warunków, w jakich działa biblioteka wielkomiejska. Warto jednak zwrócić uwagę jak przedstawia się pod tym względem sytuacja na terenie poszczególnych dzielnic.

W 1967 roku procent czytelników w stosunku do ogółu mieszkańców wynosił:

dla dzielnicy	Stare Miasto	- 17,5%
"	"	Nowe Miasto - 24,5%
"	"	Wilda - 18,4%
"	"	Grunwald - 10,3%
"	"	Jeżyce - 17,1%

Widać więc, że zaniżenie wskaźników nastąpiło na terenie jednej, ale najludniejszej dzielnicy miasta - Grunwaldu. Analiza danych pomocniczych wykazuje, że dzielnica Grunwald posiada w skali ogólnopolskiej najniższą liczbę książek i najmniejszą liczbę placówek filialnych w stosunku do ogółu mieszkańców dzielnicy. Ponieważ wszystkie filie cierpią na dotkliwy brak miejsca, zaniżona liczba książek jest również wynikiem zbyt szczupłej liczby placówek. Jak z powyższego wynika, podstawowym warunkiem poprawy wyników ilościowych czytelnictwa na terenie miasta jest zwiększenie liczby filii na terenie Grunwaldu i to zarówno w nowych osiedlach, jak i w rejonach starego budownictwa na osi ulicy Głogowskiej, gdzie potrzeb czytelnicznych dorosłych nie może zaspokoić jedna wprawdzie największa filia miasta, posiadająca ponad 28 000 książek i obsługująca 5500 czytelników.

Kończąc rozważania dotyczące czytelników należy poświęcić nieco uwagi czytelnictwu dzieci. Przez wiele lat dzieci stanowiły około 1/3 ogółu liczby czytelników, np. w roku 1957 - 30%. W 1967 r. dzieci stanowią już tylko 25,5% ogólnej liczby, co jest wynikiem nieznacznego wzros-

tu ilości czytelników dziecięcych w ostatnich latach, mimo dobrze rozwiniętej pracy z czytelnikiem masowym oraz stałego doskonalenia form i metod pracy. Przyczyną tego stanu rzeczy są niewątpliwie w jakimś stopniu trudności personalne, lokalowe, brak dostatecznej ilości tytułów książek dziecięcych na rynku księgarskim, a także rozwój bibliotek szkolnych. Głównym jednak powodem zahamowania wzrostu czytelnictwa dzieci jest stabilizacja demograficzna ludności miasta Poznania i sukcesywne zmniejszanie się liczby uczniów począwszy od najniższych lat szkoły podstawowej. Wykazuje to zupełnie jasno analiza statystyczna, na podstawie której można stwierdzić wyraźny związek między omawianym wyżej zjawiskiem a poziomem czytelnictwa dzieci.

Stabilizacja demograficzna posiada również hamujący wpływ na ogólny wzrost czytelnictwa młodzieży w wieku od 14-20 lat. Jest to logiczne następstwo zmniejszenia się liczby dzieci, których mniej liczne roczniki przechodzą kolejno do następnych grup czytelniczych.

Drugim podstawowym elementem, charakteryzującym rozwój czytelnictwa, jest wypożyczanie. Jego rozwój w minionym okresie był jeszcze bardziej dynamiczny aniżeli wzrost liczby czytelników. Świadczą o tym wymownie przytoczone na wstępie cyfry.

W roku 1967 jeden czytelnik dorosły wypożyczył w ciągu roku 22 tomy, 1 dziecko ponad 30 książek.

Strukturą wypożyczeń za rok 1967 przedstawia się następująco:

literatura dla dzieci - 29,9%,

literatura dla dorosłych - 70,1%.

Spośród ogółu wypożyczeń dla dorosłych beletrystyka stanowi 73,8%, a literatura niebeletrystyczna 26,2%. Jak z powyższego wynika, literatura piękna stanowi, podobnie zresztą jak w ciągu całego minionego okresu, główny przedmiot zainteresowania użytkowników Miejskiej Biblioteki Publicznej. Podobna sytuacja istnieje zresztą na terenie całego kraju, a poczytność pewnych autorów lub rodzajów literatury nie odbiega w zasadzie od ogólnokrajowych schematów, potwierdzonych wielokrotnie statystycznymi i ankietowymi badaniami. Największą poczytnością cieszą się więc pamiętniki, szczególnie z czasów ostatniej wojny i okresu międzywojennego, książki o tematyce wojennej, dotyczącej obozów koncentracyjnych, literatura przygodowo-fantastyczna, podróźnicza, reportaże, wydawnictwa MON-u, seria Nike, powieści psychologiczne, o trwałej ustalonej wartości literackiej, pozycje traktujące o sprawach młodzieży, klasycy literatury polskiej i obcej.

Spośród autorów współczesnych największą poczytnością cieszą się: J. Gerhard, M. Moczar, W. Żukrowski, J. Meissner, Z. Kosidowski, O. Budrewicz, L. Wolanowski, A. Fiedler, J. Przymanowski, J. Putrament, J. Pertek, M. Brandys, A. Brycht, S. Dygat, S. Fleszarowa-Muskat, M. Patkowski, R. Bratny, I. Erenburg, M. Szolochow, E. Hemingway, J. Steinbeck, H. Kirst, E. M. Remarque, pisarze skandynawscy. Wśród pisarzy środowiska poznańskiego najpoczytniejsze są powieści E. Paukszty.

Wśród młodzieży najpopularniejsze są dzieła K. Maya, J. Curwooda, J. Londona, E. Jackiewiczowej, H. Snopkiewicz, K. Sięskiej, A. Szklarskiego, B. Mrówczyńskiego.

Z poetów (obok pisarzy epoki romantyzmu i Młodej Polski) poczytnymi są: J. Tuwim, K. I. Gałczyński, M. Hillar, T. Różewicz, S. Grochowiak, W. Majakowski, T. Kubiak, K. Baczyński, W. Broniewski.

W ostatnich latach obserwuje się zainteresowanie sezonowe pewnymi pozycjami. Dotyczy to szczególnie utworów literackich wykorzystywanych w audycjach telewizyjnych i radiowych, a także utworów na których oparto scenariusze filmów fabularnych. W dalszym ciągu istnieje ogromne zapotrzebowanie na dobrą literaturę rozrywkową, co najlepiej chyba świadczy o tym, że książka absolutnie nie straciła swego znaczenia na rzecz środków masowego przekazu, szczególnie telewizji, i jest nadal podstawowym elementem upowszechniania oświaty i kultury.

Chociaż literatura piękna stanowi wciąż jeszcze przytłaczającą większość wypożyczeń woluminów, to jednak procent jej wypożyczeń stopniowo maleje na korzyść literatury niebeletrystycznej. W roku 1967 np. procent wypożyczeń literatury niebeletrystycznej wzrósł o 5,7%; przy czym zwiększenie nastąpiło głównie w dziale książek społeczno-politycznych, na których upowszechnienie zwracali bibliotekarze specjalną uwagę. W upowszechnieniu literatury społeczno-politycznej bardzo dużą rolę odgrywają czytelnicy i "kąciki czasopism", gdzie czytelnicy obok bieżącej prasy partyjnej korzystają z czasopism o tematyce społeczno-politycznej.

Do najbardziej poczytnych należą: Forum, Polityka, Nowe Drogi, Kraj Rad.

Znaczny wzrost wypożyczeń literatury niebeletrystycznej i stale zwiększające się zainteresowania czytelników literaturą współczesną, zwłaszcza społecznie zaangażowaną, stanowi pozytywny element w rozwoju czytelnictwa i świadczy o jego właściwym ukierunkowaniu na terenie miasta.

Obok zadań związanych z udostępnianiem zbiorów Biblioteka prowadzi szeroko rozwiniętą działalność upowszechniową, mającą na celu socjalistyczne wychowanie społeczeństwa w duchu patriotyzmu i internacjonalizmu, popularyzację najnowszych zdobyczy wiedzy i laickiego poglądu na świat.

Z pracą usługową bibliotek powszechnych jest nierozdzielnie związana służba informacyjna, do której zadań należy w szczególności:

- a) udzielanie informacji indywidualnych,
- b) propaganda dokumentów znajdujących się w zbiorach własnych a także w innych bibliotekach,
- c) upowszechnienie bibliografii.

Do realizacji tych zadań jest powołany w pierwszym rzędzie Dział Informacyjno-Bibliograficzny Biblioteki Głównej, a następnie filie dla dorosłych, stosownie do posiadanych możliwości lokalowych i personalnych, oraz Dział Bibliotek Dziecięcych i filie dla dzieci w zakresie czytelnictwa dziecięcego.

W roku 1967 udzielono na terenie Biblioteki ogółem 10 740 informacji indywidualnych, z czego przypada na Dział

Informacyjno-Bibliograficzny - 4116, Filie dla dorosłych - 4898, Dział Bibliotek Dzieciących i Filie dla dzieci - 1726. W zakresie informacji zbiorowej (łącznie 38 razy) Dział Informacyjno-Bibliograficzny przygotował wystawy centralne, wystawy nowości, plansze okolicznościowe i zagadnieniowe.

Opracowano ponadto kilkanaście obszernych i tematycznie zróżnicowanych zestawów bibliograficznych oraz uzupełniono nowymi pozycjami zestawy dawne.

Z usług Działu korzystają najczęściej: młodzież szkolna, studenci, głównie studiujący zaocznie, uczestnicy różnych kursów doszkalających, pracownicy instytucji kulturalno-oświatowych, Ośrodek Informacyjny Poczty Głównej. Szczególną opieką otacza się wszystkie osoby studiujące zaocznie.

Biblioteka realizuje pomyślnie swoje zadania w zakresie informacji bibliotecznej, współuczestnicząc czynnie w krajowej sieci informacyjnej publicznych bibliotek powszechnych i utrzymując ściśle kontakty z ośrodkami informacyjno-bibliograficznymi innych bibliotek.

Służba informacyjna posiada w pracy Biblioteki ogromne znaczenie, które stale i szybko wzrasta, w miarę rozwoju usług i powiększaniu zbiorów, zgodnie z ogólnymi tendencjami rozwoju bibliotek.

Obok zadań związanych z udostępnianiem zbiorów Biblioteka prowadzi szeroko rozwiniętą działalność upowszechnieniową, mającą na celu socjalistyczne wychowanie społeczeństwa w duchu patriotyzmu i internacjonalizmu, popularyza-

cję najnowszych zdobyczy wiedzy i laickiego poglądu na świat.

Zgodnie z tymi założeniami placówki biblioteczne włączają się aktywnie do wszystkich ważniejszych akcji politycznych i społecznych oraz imprez kulturalnych na terenie miasta.

W ciągu ostatnich zwłaszcza lat nastąpił znaczny wzrost prac upowszechnieniowych Biblioteki, zarówno pod względem ilościowym jak różnorodności form i poziomu imprez, przy czym obok form tradycyjnych jak: spotkania autorskie, konkursy, prelekcje, przeglądy nowości, pogadanki, stosuje się imprezy nowego typu jak: wieczory poezji, występy Teatru Propozycji, przeglądy prasowe, spotkania z reżyserami i aktorami filmowymi. Szczególnie szeroki wachlarz form pracy upowszechnieniowej stosują biblioteki dziecięce, a do najpopularniejszych należą przedstawienia kukielkowe, wieczory opowiadania baśni, głośnego czytania, telewizji i filmowe, zajęcia praktyczne. We wszystkich placówkach ogromną rolę odgrywa propaganda wizualna. Ogółem w roku 1967 zorganizowano na terenie Miejskiej Biblioteki Publicznej 2250 imprez, w których wzięło udział ponad 63 000 osób.

W pracach upowszechnieniowych placówki dla dorosłych korzystają w coraz większym stopniu z pomocy aktywu społecznego zorganizowanego w Kołach Przyjaciół Biblioteki. Obecnie działa na terenie miasta 11 Kół Przyjaciół. Koła organizują spotkania autorskie, wieczory literackie, wystawy, konkursy, imprezy noworoczne dla dzieci. 4 Koła za-

trudniają księgonoszy, którzy dostarczają książki osobom chorym i ułomnym na zamówienie telefoniczne.

Sieć bibliotek publicznych uzupełnia zarówno w zakresie udostępniania zbiorów jak i pracy upowszechnieniowej działalność bibliotek związkowych, nad którymi Miejska Biblioteka Publiczna sprawuje nadzór merytoryczny oraz opiekę instrukcyjną. Biblioteki związków zawodowych istniały już w okresie międzywojennym, jednak pełny ich rozwój nastąpił dopiero w Polsce Ludowej, szczególnie w ostatnich latach. W roku 1967 działały na terenie miasta 64 biblioteki związkowe, w tym 6 zlokalizowanych na terenie szpitali, 130 punktów bibliotecznych na oddziałach produkcyjnych, 24 księgonoszy w Brygadach Pracy Socjalistycznej. Wolny dostęp do półek wprowadzono w 10 bibliotekach, przy 8 placówkach istnieją czytelnie, a w 13 kąciki czytelnicze.

Biblioteki związkowe wykazują ogromne zróżnicowanie; obok dużych, wzorowych pod każdym względem placówek (np. Biblioteka przy Zakładach Przemysłu Metalowego H. Cegielski), posiadających zasobny księgozbiór i obsługujących kilka tysięcy czytelników, istnieją biblioteczki małe o niewielkim księgozbiorze, obsługujące kilkudziesięciu czytelników, prowadzone przez aktyw społeczny. Mimo to, biblioteki związkowe zarejestrowały w roku 1967 35 348 czytelników i wypożyczyły 434 852 tomy. Stanowi to ponad 46% czytelników i 24,1% wypożyczeń Miejskiej Biblioteki Publicznej.

Skład socjalny czytelników jest następujący: 51,5% ro-

botników, 35,6% pracowników umysłowych, 12,9% członków rodzin pracowników i dzieci.

Wypożyczenia kształtują się następująco:

67% - literatura piękna dla dorosłych

14% - " " dla dzieci

18,5% - " niebeletrystyczna.

Biblioteki związkowe stosują te same formy pracy u-
powszechnieniowej co biblioteki powszechne i osiągają
również w tym zakresie bardzo dobre wyniki. Na szczególne
podkreślenie zasługują konkursy czytelnicze, spotkania
autorskie i liczne wystawy. Przytoczone wyżej cyfry obra-
zują jasno ogromną rolę bibliotek związkowych w zakresie
rozwoju czytelnictwa. Są one niezwykle cennymi i nie-
zbędnymi uzupełnieniami bibliotek powszechnych, a wobec
dalszej tendencji rozwojowej stanowią ważny czynnik w u-
powszechnieniu kultury na terenie miasta.

Oceniając ogólnie pracę Biblioteki należy stwierdzić,
że mimo niewątpliwych osiągnięć walczyła ona z trudnościami
hamującymi jej działalność również na odcinku usług i pra-
cy upowszechnieniowej. Należą do nich: sprawy lokalowe,
budżetowe i personalne.

S p r a w y l o k a l o w e

Jakkolwiek przyznanie Bibliotece całości pomieszczeń
przy ul. Czerwonej Armii 65 rozwiązało trudności lokalowe
Biblioteki Głównej i filii w centrum miasta, to niezmier-
nie żywiołowy wzrost czytelnictwa (liczba czytelników w
ciągu ostatnich 5 lat wzrosła o 28 994 osoby, czyli o 62%)

spowodował, że sieć placówek terenowych jest w chwili obecnej zupełnie niewystarczająca.

Wykazała to w całej rozciągłości analiza przeprowadzona przez Komisję Ministerialną. Działalność bibliobusu i Kompletów Ruchomych stanowi cenne uzupełnienie pracy filii, ale nie może ich zastąpić, zwłaszcza w dzielnicach silnie zagęszczonych i nowo wybudowanych osiedlach. Szczególnie silnie trudności występują tam, gdzie jedna placówka obsługuje zbyt duży teren, względnie posiada zbyt małe pomieszczenie i kompletnie przepełniona nie może uzupełniać księgozbioru nowościami, których czytelnicy gwałtownie się domagają.

Jak wykazała okresowa kontrola stanowisk pracy, szereg filii w dalszym ciągu nie odpowiada normatywom bibliotekarskim, a nawet wymogom bhp.

B u d ż e t

Budżet przyznany Bibliotece zaspokaja w zasadzie jej potrzeby w zakresie zakupu książek, jednak jest niewystarczający jeśli chodzi o nowoczesne wyposażenie placówek, dekoracje a zwłaszcza pracę upowszechnieniową. W związku z powyższym w pracy upowszechnieniowej korzystano często z ograniczonej pomocy dzielnicowych rad narodowych.

P e r s o n e l

Stosunkowo niskie (mimo regulacji) uposażenie i nieznacznie powolne możliwości awansu powodują stały odpływ

wysoko kwalifikowanych pracowników działalności podstawowej, co niezmiernie obniża wyniki pracy i powoduje kolosalne trudności w polityce kadrowej.

Ponadto bardzo znaczny wzrost liczby czytelników i wypożyczeń zwiększył automatycznie pracochłonność czynności we wszystkich komórkach organizacyjnych. W związku z powyższym limit etatów przyznany Bibliotece jest w chwili obecnej niewystarczający.

W n i o s k i

Celem umożliwienia Bibliotece prowadzenia działalności, zgodnie z jej zadaniami jako wielkomiejskiej placówki kulturalno-oświatowej, konieczne jest:

1. Uzupełnienie sieci placówek terenowych nowymi filiami, zgodnie z planem rozwoju sieci przedstawionym przez Bibliotekę Miejskiej Komisji Planowania w czerwcu 1967 r.
2. Zaplanowanie pomieszczeń dla nowych placówek zgodnie z planami perspektywicznymi rozwoju miasta.
3. Przeprowadzenie stopniowej wymiany nieodpowiednich pomieszczeń placówek sieci i unowocześnienia pozostałych.
4. Zwiększenie kredytów na działalność merytoryczną.
5. Zwiększenie limitu etatów stosownie do rozwoju usług sieci.
6. Dalsze systematyczne szkolenie bibliotekarzy, mające na celu podniesienie ich świadomości politycznej i wiedzy fachowej oraz kształtowanie naukowego światopoglądu.

B i b l i o t e k i n a u k o w e

Rozwój innych bibliotek Poznania związany jest i zależy od rozwoju i zadań stawianych instytucjom, organizacjom i zakładom pracy, z którymi są one związane. Nie ma odcinka działalności ludzkiej, dla którego zbiory biblioteczne nie byłyby przydatne. Z drugiej strony bibliotekarz nie jest tylko ich stróżem, ale świadomym dysponentem, który szuka najkrótszej drogi dla zainteresowanego zbiorami czytelnika. Różnie wyglądały te starania w pierwszych latach po ostatniej wojnie, zwłaszcza w związku z ogromnymi zniszczeniami dokonanymi w księgozbiorach przez okupanta, a równocześnie w związku z dużym zapotrzebowaniem na książki ze strony szybko rozwijających się szkół różnego stopnia, placówek naukowych, towarzystw naukowych i in. Z tym wiąże się również powstawanie i rozwój różnych nowych bibliotek - zwłaszcza specjalnych. Nie wszystkie biblioteki, nawet nowo powstałe, stać było na tradycyjne udostępnianie przez wypożyczanie do domu i w czytelnich. Najczęściej brak było miejsca na czytelnie. Dziś jeszcze, jeśli chodzi o pomieszczenia, niektóre biblioteki znajdują się w sytuacji bardzo często niekorzystnej. W pierwszych latach powojennych dużo ciekawej i skutecznej inicjatywy w dotarciu do czytelnika - nauczyciela wykazała Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna. W trosce o dostarczenie materiałów potrzebnych w nauczaniu i wychowaniu w szkołach podstawowych i średnich organizowała ona punkty wypożyczeń na różnych naradach czy konferencjach szkoleniowych, rozwijała wypożyczanie między-

biblioteczne, organizując wypożyczanie w terminach i miejscach najbardziej korzystnych dla czytelników - nauczycieli.

Naczelne miejsce wśród bibliotek związanych z nauczaniem, wychowaniem i rozwojem nauki zajmuje Biblioteka Główna Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Korzystają z niej nie tylko studenci i pracownicy nauki Uniwersytetu. Szczególnie po wyłonieniu się z Uniwersytetu Akademii Medycznej, Wyższej Szkoły Rolniczej i Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego stała się ona ośrodkiem międzyuczelnianym. Czytelnicy spoza Uniwersytetu zainteresowani są zwłaszcza egzemplarzami obowiązkowymi gromadzonymi w Bibliotece Uniwersyteckiej oraz pozycjami z zakresu swojej specjalności, nie przejętymi z niej przez nowo powstałe uczelnie ze względu na szczupłość pomieszczeń własnych bibliotek.

Zakres działania niektórych szkół wyższych wzrósł w związku z organizacją i rozwojem studiów zaocznych. Dla zaspokojenia potrzeb studiujących zaocznie zacieśnia się współpraca z siecią wojewódzkich bibliotek powszechnych - rosną usługi wypożyczeń międzybibliotecznych. Biblioteki zakładów pracy, których jest coraz więcej, nie zaspokajają tych zapotrzebowań na książki, mimo że studujący zaocznie wybierają kierunek studiów odpowiadający ich zajęciu, a biblioteki zakładowe mają obowiązek gromadzić zbiory związane z kierunkiem działania zakładu. Przy zorganizowanych przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza punktach konsultacyjnych dla studiujących zaocznie w Ka-

liszu, Koszalinie, Szczecinie i Zielonej Górze - Biblioteka Główna Uniwersytetu prowadzi punkty biblioteczne przy finansowej pomocy rad narodowych. Większe trudności dla czytelników, zwłaszcza studiujących zaocznie, powstają przy opracowywaniu referatów seminaryjnych czy prac dyplomowych. Osobne miejsce w działaniu bibliotek zajmują sprawy udostępniania różnego rodzaju materiałów do prac naukowych. Tutaj niejednokrotnie wypożyczenia międzybiblioteczne sięgają do zbiorów bibliotek zagranicznych i to nie tylko drukowanych ale i rękopiśmiennych. W związku z wypożyczeniami międzybibliotecznymi powstaje duże zapotrzebowanie na jak najlepsze urządzenia reprograficzne, aby uniknąć kłopotliwych przesyłek pocztowych z jednej strony, z drugiej zaś, aby nie pozbawiać czytelników bardzo często unikalnych pozycji na dłuższy okres czasu, oraz, by nie powodować zniszczeń jednostek bardzo wartościowych w drodze z jednej biblioteki do drugiej. Mikrofilmy, fotokopie, czy odbitki kserograficzne łatwiej jest wysyłać niż np. dużych formatów tomy roczników czasopism. Słabo jednak wygląda sprawa zaopatrzenia naszych bibliotek w środki reprograficzne. Tylko Biblioteka Główna UAM ma dobrze zorganizowaną pracownię z aparatami fotograficznymi, dokumatorem i kserografem. Z innych - biblioteki główne: Akademii Medycznej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Wyższej Szkoły Rolniczej oraz Biblioteka Kórnicka PAN posiadają pracownie mikrofilmowe. W innych bibliotekach i tego brak.

W 1967 r. zarejestrowany został w niektórych bibliotekach poznańskich taki ruch w zakresie udostępnień międzybibliotecznych.

Wysłano do innych bibliotek woluminów:

biblioteki główne	krajowych	zagranicznych
AM	242	-
PP	248	1
PTPN	507	8
UAM	2364	32
WSE	322	13
WSR	220	3
WSWF	380	-

Sprowadzono z innych bibliotek woluminów:

biblioteki główne	krajowych	zagranicznych
AM	407	1
PP	288	92
PTPN	47	3
UAM	764	270
WSE	204	6
WSR	115	6
WSWF	212	-

Prowadząc wypożyczenia międzybiblioteczne Biblioteka Główna UAM utrzymywała kontakty z 264 bibliotekami, w tym z 250 krajowymi i 14 zagranicznymi, Biblioteka Główna Politechniki ogółem - z 117 bibliotekami.

Sprawne działanie wypożyczeń międzybibliotecznych zależy jest od stałego opracowywania i kolportażu "infor-

matorów" o zbiorach znajdujących się w poszczególnych bibliotekach. Poznańskie środowisko ma tu za sobą już pewne dobre tradycje. Niezależnie od wydawania przez wiele bibliotek, zwłaszcza szkół wyższych i PAN, biuletynów z wyszczególnieniem pozycji importowanych z inicjatywy Międzybibliotecznej Komisji Koordynacyjnej wydane zostały między innymi dwa wykazy czasopism prenumerowanych przez biblioteki naukowe naszego środowiska. Ta inicjatywa dała impuls innym ośrodkom do wszczęcia podobnej akcji. Dobre i aktualne informatory w poważnym stopniu skracają drogę w dotarciu do poszukiwanego źródła naukowego. Zaawansowana jest również praca nad uzupełnieniem i prowadzeniem na bieżąco pełnego katalogu czasopism, w pierwszym rzędzie importowanych, naszego środowiska, w Bibliotece Głównej UAM. Na jednym z posiedzeń Komisji Koordynacyjnej dyskutowana była sprawa opracowania środowiskowego katalogu importowanych druków zwartych. Zwiększające się zróżnicowanie zbiorów specjalnych wymaga zorganizowania pracowni czy czytelni specjalistycznych. Tylko Bibliotekę Główną UAM stać na to. Upowszechniły się jedynie czytniki do mikrofilmów, które można instalować w czytelniach ogólnych. W związku z posiadaniem sporej ilości filmów naukowo - dydaktycznych, związanych z medycyną i udostępnianych również w wypożyczeniach międzybibliotecznych, Biblioteka Główna Akademii Medycznej jest w posiadaniu projektora do ich wyświetlania, zarówno dla filmów kolorowych jak i dźwiękowych. Nie posiada jednak do wyświetlania odpowiednich pomieszczeń.

W okresie powojennym Biblioteka Kórnicka PAN "zbliżyła się" do czytelników poznańskich przez uzyskanie miejsca na czytelnię w pałacu Działyńskich w Poznaniu. W ostatnim czasie remontowane są również pomieszczenia zastrzeżonej dla Poznania Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

W dotarciu do zbiorów pomagają tradycyjne katalogi alfabetyczne i rzeczowe. Rodzaje katalogów rzeczowych zależne są od specjalizacji danej biblioteki. Ułatwiają czytelnikom kompletowanie i uzyskanie potrzebnego im piśmiennictwa zorganizowane we wszystkich bibliotekach komórki informacji naukowo-bibliograficznej. W niektórych bibliotekach opracowują one m.in. kartoteki zagadnieniowe i zestawy piśmiennictwa dla czytelników na wysunięte przez nich tematy.

Wszystkie biblioteki organizują różno tematyczne wystawy okolicznościowe w oparciu o posiadane zbiory, pokazy nowości, czy nawet czytelnie nowości. Stowarzyszenie Wydawców od niedawna organizuje w Pałacu Kultury w formie wystaw przeglądy nowości wydawniczych z różnych dziedzin wiedzy. Ta impreza kieruje również wielu czytelników do bibliotek.

W bibliotekach szkół wyższych prowadzone są zajęcia ze studentami rozpoczynającymi studia, poświęcone nauczaniu ich korzystania z usług bibliotek oraz w opracowaniu zestawów piśmiennictwa na określone tematy.

Ustalenie zakresu zaspokojonych potrzeb czytelniczych jest w naszym środowisku, w stosunku do zgłoszonych dezy-

deratów, w chwili obecnej niemożliwe, w związku z brakiem odpowiedniej dokumentacji w niektórych bibliotekach. W oparciu o otrzymane dane postaramy się naszkicować w części tylko liczbę udostępnionych woluminów i zarejestrowanych czytelników.

Zacznijmy od lat minionych i to od podania liczby zarejestrowanych czytelników, uwzględniając dane z lat wybranych, charakterystycznych dla różnych bibliotek. W 1957 r. szkoły podstawowe miały 50 321 czytelników, Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna w 1945 r. ponad 200, B.G. Akademii Medycznej w 1957 roku - 1520, B.G. Politechniki w 1949 roku - 216, B.G. Uniwersytetu AM w 1957 roku - 4067, B.G. Wyższej Szkoły Ekonomicznej w 1945 roku - 797, B.G. Wyższej Szkoły Rolniczej w 1953 roku - 475, B.G. Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w 1955 roku - 350.

Na dzień 31.12.1967 r. liczba czytelników w tych bibliotekach wynosiła:

biblioteki	liczba czytelników
Szkolne	90 101
PBW	2 917
AM	2 512
PP	3 520
PTPN	2 451
UAM	10 006
WSE	2 159
WSM	534
WSR	2 536
WSWF	918
Biblioteka im. E. Raczyńskiego	75 375

Razem 192 129 czytelników.

Jest to liczba dość znaczna, a stanowi ona tylko część zarejestrowanych czytelników, gdyż nie wszystkie biblioteki można tu było uwzględnić. Należy zwrócić uwagę jeszcze i na to, że niektórzy czytelnicy korzystający z kilku bibliotek byli niewątpliwie więcej niż raz liczeni.

Liczba wypożyczonych woluminów w latach minionych przedstawiała się w niektórych bibliotekach dość znacznie. Szkoły podstawowe udostępniły w 1957 r. 937 393 woluminów.

Świadczą o tym następujące dane:

biblioteki	lata	liczba woluminów
Szkół podstawowych	1957	937 393
PBW	1945	2 700
AM	1957	20 150
PP	1949	1 122
PTPN	1947-48	4 103
UAM	1957	98 421
WSE	1945	8 000
WSR	1953	1 946
Biblioteka Kórnicka PAN	1955	7 100

W 1967 r. udostępniono:

biblioteki	liczba woluminów
Szkolne	1 467 283
PBW	16 903
AM	64 157
PP	80 342
UAM	281 898

biblioteki	liczba woluminów
WSE	139 000
WSM	19 658
WSR	34 130
WSWF	40 000
Kórnicka PAN	23 000
PTPN	33 164

Istniejące na terenie szkół wyższych biblioteki zakładowe spełniają również bardzo poważną rolę w zakresie udostępniania. A oto niektóre dane z ich działalności za rok 1967:

Uczelnie	liczba bibliotek	liczba czytelników	udostępniono za bibliotekę woluminów	udostępniono w czytelnich
AM	59	14 000	11 661	77 150
PP	57	nie notowano	11 691	-
UAM	91	15 679	152 209	100 037
WSE	22	nie notowane	3 000	-
WSR	84	12 013	25 171	19 516

Udostępnianie międzybiblioteczne:

Uczelnie	do innych bibliotek		z innych bibliotek	
	krajowych	zagranicznych	krajowych	zagranicznych
AM	160	25	202	5
PP	-	-	-	-
UAM	168	-	75	4
WSE	-	-	-	-
WSR	81	100	124	-

Razem wymienione biblioteki łącznie z Biblioteką im. E. Raczyńskiego i bibliotekami związkowymi w 1967 r. rejestrowały 227 472 czytelników oraz 4 857 522 udostępni-onych woluminów. Liczby te mogą napawać optymizmem, tym bardziej, że nie są to dane, jak już była o tym mowa, ze wszystkich działających na terenie Poznania bibliotek. Wy-powiedź niniejsza jest tylko krótkim przeglądem niektórych spraw związanych z udostępnianiem na terenie miasta Po-znania, zagadnienia spraw czytelnictwa absolutnie nie wy-czerpuje. Nie poruszona została między innymi i sprawa o-pinii czytelników o udostępnianiu, a niewątpliwie mają o-ni wiele ciekawych spostrzeżeń. Tym niemniej porównanie nie-których odcinków działalności bibliotek może pomóc w u-sprawnianiu pracy na przyszłość.